

EUGEN CINCI, Serbia

Key words: oral mastering, polyphony, harmony, ornamentation, interpretation style, books of collected songs, church singers

Abstract

The existence of certain common characteristics of ecclesiastical singing in Banat and folk music, in its authentic form, usually is not considered a surprise. It is a long ago noticed reality in the sphere of polyphony, harmony elements and in the domains of ornamentation and interpretation style. The mentioned similarities are evident after the analysis of representative books of collected songs and, of course, the way church singers interpret the songs. This is the moment when unconsciously the concept of beautification and musical material enrichment comes on the scene.

Elemente de limbaj muzical comparabile în muzica folclorică și cântarea bisericească din Banat

Una dintre principalele caracteristici ale muzicii populare o reprezintă *desfășurarea monodică*. Poporul de regulă cântă pe o singură voce. În afară de unison, în muzica populară mai apare interpretarea la octavă atunci când grupul este de factură mixtă.¹ Totuși, de-a lungul vremii mijloacele de exprimare ale poporului s-au dezvoltat astfel că în unele cazuri a început să fie *tolerată* apariția *antifoniei* sau a *heterofoniei*. Aceste tendințe s-au manifestat și în muzica instrumentală mai ales odată cu apariția instrumentelor capabile să emită simultan mai multe sunete.

Când vorbim despre fenomenul armonic în creația muzicală a poporului, trebuie să ținem cont de faptul că această muzică are o esență *orizontală*² care persistă și fără o înveșmântare. Există

---

¹ Comișel, Emilia. Folclor muzical. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1967.

² Idem, ibidem.

însă o armonie ascunsă, *latentă* cum o denumea Bela Bartok, care reiese din unii piloni melodici.³

Timpurile moderne au adus în sânul muzicii folclorice o înveșmântare armonică deplină. Dorința de a se *încondeia* cât mai puternic, din punct de vedere armonic, un cântec popular sau o melodie de joc, a dus la asemănarea tot mai mare a acesteia cu o simplă lecție de armonie, condusă după tiparele clasice și care nu are nicio legătură cu estetica populară.

Întorcându-ne privirea spre cântarea religioasă din Banat, ne putem da seama cu ușurință de anumite puncte comune cu muzica populară, în forma ei autentică. Este bine cunoscut faptul că muzica bisericilor ortodoxe trebuie să respecte două reguli importante. Prima dintre ele este legată de *caracterul vocal* reieșit din ideea că Dumnezeu trebuie slăvit cu ajutorul instrumentului desăvârșit – vocea. Aceasta reprezintă un dar dumnezeiesc, pe când instrumentele muzicale sunt create de mâna omului cu toate imperfecțiunile care reies din acest fapt.

Mult mai interesant pentru noi este conceptul conform căruia muzica din biserici trebuie să fie monodică, *unimelodică*, cântatul pe mai multe voci fiind înțeles ca o divizare în fața lui Dumnezeu. În esența ei deci, asemenea muzicii folclorice, cântarea bisericească a ritului ortodox, implicit cea din bisericile bănățene, respectă acest principiu. Timpurile mai recente au adus și în acest caz dorința de modernizare prin înveșmântarea armonică, ceea ce de multe ori a deteriorat contextul original. Interesant este faptul că și în cazul cântării de strană din Banat, în anumite situații iese la suprafață acea armonie *latentă* despre care vorbea Bartok referindu-se la muzica populară.

Am afirmat deja că heterofonia este prezentă în creația muzicală populară, reprezentând interpretarea unei melodii de către mai mulți interpreți, la unison sau octavă. O astfel de interpretare aduce situații în care un interpret se abate de la modul de cântat al celuilalt și astfel între cei doi apar intervale armonice altele decât octava sau prima. Heterofonia poate fi regăsită în cadrul multor categorii folclorice românești.

Modalitatea de interpretare pe mai multe voci pe care am amintit-o nu este străină nici muzicii de strană bănățene. De cele mai multe ori atunci când interpretarea o fac mai mulți cântăreți, heterofonia apare ca rezultat firesc fie a necunoașterii corecte a melodiei, fie a lipsei de abilitate în aplicarea unui text nou pe o melodie cunoscută. Mai sunt și situații în care anumiți interpreți, din dorința de a ornamenta discursul melodic, se îndepărtează de la interpretarea celuilalt cântăreț (sau cântăreți). Putem chiar afirma că atunci când interpretarea la strană este realizată de către mai mulți cântăreți, în majoritatea cazurilor apare heterofonia în forma manifestată și în muzica populară.

Interpretarea *heterofonică mixtă* (voce și instrument) în cântarea de strană din Banat nu este prezentă din cauza lipsei instrumentelor în cadrul serviciilor bisericești.

³ Laszlo, Francisc. Bela Bartok și muzica populară a românilor din Banat și Transilvania. Cluj – Napoca, 2003.

Cântarea alternativă (*antifonică*) este prezentă atât în muzica populară cât și în cea bisericească. Aceasta poate fi regăsită în *cântecele de petrecut (dă pitricut)* din Banat și în general în categoriile folclorice vechi.⁴ În muzica populară, de regulă, la interpretarea antifonică își dau contribuția 2 sau 3 grupuri. Această interpretare poate fi de mai multe tipuri iar cele mai cunoscute sunt:

- un grup cântă o melodie după ce primul grup termină strofa melodică;
- un grup cântă împreună cu grupul anterior ultimele sunete ale strofei melodice după care începe interpretarea sa;
- un grup începe să cânte după ce anteriorul a interpretat numai câteva sunete;

Comparând tipurile de interpretare antifonică prezente în folclor cu cele regăsite la stranele bisericilor din Banat, putem observa asemănări în sensul primului tip. Deși în ultimul timp interpretarea antifonică autentică este tot mai puțin prezentă în practica liturgică bănățeană, totuși atunci când bisericile au la dispoziție mai mulți cântăreți (ceea ce este destul de rar), cântarea *la două strane*, dialogul alternativ al acestora, este practicat.

Un alt fenomen pe care îl remarcăm în cântarea de strană din Banat își are de asemenea izvorul în folclor. Anume, mai mulți folcloriști vorbesc despre *cântarea melodiei cu acompaniament armonic* unde o melodie este deseori secundată de o altă melodie la interval de terță sau sextă.⁵ Interpretarea este dată de două grupuri de cântăreți. În unele cazuri mai intervine și un alt grup care interpretează o pedală pe treapta I sau a V-a.

Eugenia Cernea efectuează unele cercetări în Banat iar în urma culegerilor realizate prin anii cincizeci ai secolului trecut ajunge la anumite concluzii privind modalitățile de realizare a acompaniamentului vocal. Cercetătoarea descrie foarte bine modul bănățean de interpretare folclorică observând o puternică influență a funcționalității clasice. Aceasta constată de asemenea că vocea a doua a cărei intrare variază (poate debuta odată cu intrarea primului interpret sau mai târziu), reprezintă de multe ori o pedală armonică.

Fenomenul este prezent și în cântarea de strană. Dacă pedala din muzica populară bănățeană probabil își are originile în muzica bisericească, cert este că în cazul prezenței intervalelor de terță și sextă în acompanierea cântărețului la strană este vorba despre o influență a muzicii populare. Însoțirea cântărețului, a solistului, de către o altă linie melodică la interval de terță sau sextă, pe parcursul întregului discurs sau doar parțial, reprezintă poate cea mai evidentă influență a muzicii populare asupra stranei bănățene, atunci când vorbim despre elementele de acompaniament. De altfel, acest tip de acompaniament este și cel mai frecvent în muzica de strană din Banat.

⁴ Oprea, Gheorghe. Folclor muzical românesc. București, Editura Muzicală, 2002.

⁵ Comișel, Emilia. Ibidem.

Un alt element comparabil în cântarea de strană bănăţeană şi în muzica populară este ornamentaţia. Aceasta reprezintă un fenomen pe care creaţia muzicală populară îl are în fiinţa sa. În timp ce muzica de factură cultă într-o mare măsură îngrădeşte spiritul improvizatoric, creaţia muzicală folclorică îi dă acestuia o mai mare libertate dar în contextul estetic specific spaţiului şi comunităţii din care provine.⁶

Unii cercetători de seamă precum Constantin Brăiloiu sau Bela Bartok vorbesc chiar despre tendinţa interpreţilor populari de a nu repeta niciodată identic o anumită frază muzicală.⁷ Fenomenul se întâmplă instinctiv sau de multe ori dorit.

Muzica bisericească de strană în forma sa vie care nu ţine neapărat de aspectul scris ci de practica reală a ei, din punct de vedere al ornamentaţiei, reprezintă o punte între ceea ce înseamnă *încondeiere* de origine bizantină şi cea de factură populară. Dacă aruncăm o privire asupra textelor muzicale pe care le regăsim în colecţiile de cântări bisericeşti⁸, ne dăm seama de aceste aspecte deşi colecţiile prezintă materialul muzical fără ca elementele stilistice care intervin odată cu interpretarea să fie tratate în mod deosebit. De adevăratele aspecte ale ornamentaţiei ne dăm seama abia după ce notele se transpun în sunete, la stranele bisericilor bănăţene. Aici intervine oralitatea şi implicit conceptul de *înfrumuseţare continuă* a interpretării.

Improvizaţia care este prezentă în cântarea de strană din Banat, totuşi nu are deplină libertate. Aşa cum stilul unei piese folclorice, ornamentarea ei, este limitată de conceptul estetic al comunităţii, la fel şi o piesă religioasă cântată la stranele bănăţene este încorsetată de acele elemente care dau personalitate unui anumit glas (discurs melodic, turnurile melodice, turnurile melodice cadenţiale).

După cum am amintit, cântecul popular bănăţean a fost cercetat de către Bela Bartok şi Constantin Brăiloiu. În general, abordările ajung la concluzia că amploarea melismatică pe care o au unele cântece este de o dată mai recentă. Brăiloiu constată anumite caracteristici ale cântecului bănăţean şi anume:

- vibrato-ul sunetelor cadenţiale de la cezura principală şi din final;
- predominarea pasajelor simple şi multiple;

relaţia de secundă mare ascendentă (bipolaritatea de secundă mare) dintre principalele sunete cadenţiale (la cezura şi la final) care creează o anumită ambiguitate în raportarea la sistemul sonor de referinţă (subton – treapta I sau treapta I – treapta a II-a) – cadenţa bănăţeană cu forma sa specifică de armonizare.⁹

⁶ Rădulescu – Paşcu, Cristina. Ornamentica melodicii vocale în folclorul românesc. Bucureşti, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor şi Muzicologilor din România, 1998, pag.13.

⁷ Laszlo, Francisc. Ibidem.

⁸ Belean, Nicolae. Cântări bisericeşti. Timişoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1995 şi Cusma, Dimitrie-Teodorovici, Ioan – Dobreanu, Gheorghe. Cântări bisericeşti. Timişoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1980.

⁹ Rădulescu – Paşcu, Cristina. Ibidem.

Caracteristicile de mai sus ne interesează în mod deosebit fiindcă le regăsim într-o formă aproape identică în cântarea de strană bănăţeană. Vibrato-ul este prezent atât în interpretarea sunetelor cadenţiale cât şi pe parcursul discursului melodic, fiind o formă importantă de încondeiere. Impresia pe care o creează sonorităţile vibrante se apropie mai mult de sfera folclorului decât de originile muzicii bizantine.

Cea de-a doua modalitate de ornamentare specifică melodicii populare bănăţene, sesizată de către Constantin Brăiloiu şi pe care o regăsim transpusă în muzica de strană, o reprezintă pasajele melodice atât simple cât şi multiple. Fenomenul apare mai ales în situaţiile în care interpreţii din diverse motive recurg la improvizaţii melodice.

De multe ori discursul melodic al cântărilor bisericesti tinde să ne conducă în direcţia opusă celei de rezolvare firească. Uneori pilonul funcţional principal nu apare pe parcursul melodic deşi prezenţa lui latentă este mai mult decât evidentă. În astfel de situaţii, sunetele cadenţiale ale cântărilor bisericesti, care au o zestre de ambiguitate, de regulă conduc spre un final asemănător cazurilor din muzica populară. Exemplele de acest gen sunt numeroase şi le-am sesizat în numeroase rânduri în volumele de cântări abordate şi la fel în practica de strană.

Modalitatea de ornamentare a unui cântec duce, după cum am spus, la conturarea unui anumit stil de interpretare. Peste aceste particularităţi se suprapun elementele care ţin de personalitatea artistică a fiecărui interpret. Ornamentaţia depinde în aceeaşi măsură şi de aptitudinile native ale cântăreţului, contribuind împreună la amprenta finală a creaţiei. În ultimă instanţă, o interpretare de valoare ţine de corelarea dintre tendinţa spre nou şi dibăcia păstrării esenţei ancestrale.

BIBLIOGRAFIE:

- Belean, Nicolae. *Cântări bisericești*. Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1995.
- Brediceanu, Tiberiu - *Cântarea bisericească de strănă. Calendarul Banatului pentru anul 1933*, pag. 94-95.
- Brediceanu, Tiberiu. *Melodia populară românească din Banat*. București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, 1972.
- Cinci, Eugen - *Modalități de însușire de către copii a cântării de strănă din Banat*. Timișoara, *Studii de imnologie*, vol. II, 2004.
- Cinci, Eugen. *Opusuri muzicale românești*. Vârșeț, Editura KOV, 2006.
- Ciobanu, Gheorghe. *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. I, București, Editura Muzicală, 1974.
- Ciobanu, Gheorghe. *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. II, București, Editura Muzicală, 1979.
- Comișel, Emilia. *Folclor muzical*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1967.
- Cusma, Dimitrie - Teodorovici, Ioan – Dobreanu, Gheorghe. *Cântări bisericești*. Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1980.
- Laszlo, Francisc. *Bela Bartok și muzica populară a românilor din Banat și Transilvania*. Cluj – Napoca, 2003.
- Mârza, Traian - *Cadențe modale finale în cântecul popular românesc*. București, *Studii de muzicologie*, vol. II, 1966.
- Oprea, Gheorghe. *Folclor muzical românesc*. București, Editura Muzicală, 2002.
- Rădulescu – Pașcu, Cristina. *Ornamentica melodicii vocale în folclorul românesc*. București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, 1998.